

PLATON VE ROUSSEAU'DA İNSAN DOĞASI BAĞLAMINDA EĞİTİM

PLATO'S AND ROUSSEAU'S UNDERSTANDING OF
EDUCATION IN THE CONTEXT OF HUMAN NATURE

Vildan BURKAZ*

Özet

Platon ve Rousseau'nun eğitim anlayışlarının odak noktasını 'insan doğası' oluşturmaktadır. Her iki düşünür de eğitim konusunda geniş çaplı ve ilkeli yöntemler ortaya koymuşlardır. Eğitim anlayışı temellerine doğayı koysalar bile ona yaklaşım tarzları farklıdır. Platon'a göre insan doğası doğuştan belirlenmiştir. Altın, gümüş, demir ve tunç yaratılışlı insanların varlığından söz eder. Platon'a göre eğitimin işlevi 'doğan çocukların içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu ortaya çıkarmak' gibi görünür. Oysa Platon'un eğitim konusunda söylediklerini dikkatle incelersek, insan doğasını şekil verilebilir, hatta yine bu insan doğasının tamamen eğitim tarafından yaratılabilir bir şey olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Buna karşılık, Rousseau çocuğun fizyolojik ve psikolojik doğasını aynı ölçüde önemseyerek bu özelliklerin tanınmasını ve bu özelliklere uygun bir eğitim verilmesi gerektiğini savunur. Belirlenmiş bir amaca hizmet eden eğitim anlayışının çocuğun doğasına zarar vereceğini söyler.

Anahtar Kelimeler: İnsan doğası, Eğitim, Müdahale, Özgürlük, Bireyselleşme, Toplumsallaşma.

Abstract

'Human nature' constituted the focus of Plato and Rousseau's educational approach. Both of them revealed large-scale and principled methods on education. Even if they put the nature on the basis of educational approach, their approaches were different. According to Plato, human nature was determined by birth. He mentioned that there were gold, silver, iron and bronze-created people. According to Plato, the function of education seemed to reveal which metals were in the creation of children; but if we carefully examine Plato's educational approach, we can say that human nature is shapeable, and he assumes human nature as can be created by education. In contrast, Rousseau gave equal importance to child's physiological and psychological nature. He argued that these features should be recognized and training should be provided according to these features. He thought that designated approach of education which serves to a purpose would harm the nature of the child.

Key Words: Human Nature, Education, Intervention, Freedom, Individuation, Socialization

* Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Muş-Türkiye

Giriş

Eğitim felsefesi eğitime yön veren bir alandır. Eğitim felsefesinin kökenleri Platon ve Rousseau'ya kadar geri götürülebilir. Her iki filozof da eğitim konusunda çok önemli fikirler öne sürmüş düşünürlerdir. Eğitim şekli toplumdaki topluma değişebilir fakat eğitim her toplumda üzerinde özenle durulması gereken ve insanlığın ilk çağlarına kadar geri götürülebilir bir olgudur. Dünyaya gelen her birey bir toplum içine doğar; bazı eğitim sistemleri bireyin toplumda kendi yeteneklerini ve duygularını geliştirmelerine olanak sağlarken, bazı eğitim sistemleri bireye bu şansı tanımaz. Birçok filozof eğitimi, arzuların doğru ve iyi bir toplum düzeninin gerçekleştirilmesi için önemli bir görev üstlenen en etkili bir araç olarak görmektedirler.” (Arslan 2010: 309). İşte Platon ve Rousseau'da hayatın nasıl düzenleneceği sorusuna; kişiye göre mi, topluma göre mi şeklinde titizlikle cevap aramış filozoflardandır. Şunu kabul etmek gerekir ki eğitim felsefesi konularında sistemli ve tutarlı görüşler geliştiren bu filozofların da genel dünya görüşlerinden etkilenmemeleri mümkün değildir (Arslan, 2010: 309). Platon'un yaşadığı dönemde Peleponnesos Savaşı'nın uzun sürmesi sonucu oluşan huzursuzluk ve karışıklıklar ve hocası Sokrates'in ölüm cezasına çarptırılması felsefesini oluşturmasında etkili unsurlardır. Rousseau ise Ortaçağ'ın baskıcı ve tutucu eğilimlerine direnerek özgürlükçü bir çizgide ilerlemiştir.

Filozoflar arasında insan doğası nedir konusunda fikir ayrılıkları görülse de hemen hemen bütün filozofların hemfikir olduğu bir nokta vardır ki o da insan doğası her ne ise bu doğanın eğitilebilir bir doğa olduğu fikridir (Arslan, 2010: 310). Platon da Rousseau da eğitimin insan yaşamı, huzur ve mutluluğu açısından çok önemli bir unsur olduğunu fark ettikleri için bebeklik çağından itibaren başlaması gerektiğine dikkat çekerler. Bebeklik çağından başlayan bu eğitimin çocukluk çağında da çok titiz bir şekilde ele alınması gerektiğini söylerler. Her iki filozofumuz da eğitimin temeline doğayı koysalar bile ona yaklaşım tarzları farklıdır. Platon insana verilmiş bir doğanın varlığını kabul etse de bu doğanın eğilip bükülebilir, kısırlaştırılıp geliştirilebilir bir yapısı olduğunu iddia ederken Rousseau bu doğaya ne kadar müdahale edilirse edilsin sonunda kendi seyrini bulacağını söyler. Bu çalışmanın amacı Platon'un *Devlet ve Yasalar* adlı eserlerinden yola çıkarak, insan doğasını sıkı kural ve ilkelerle çerçevelemiş olan eğitim anlayışını, Rousseau'nun insan doğasını tüm gözlerle açık bir kitap olarak sunan ve özgürlük zeminine dayanan eğitim anlayışını önemli pedagoji kitaplarından olan *Emile* eseri çerçevesinde karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir.

Platon'un Eğitim Anlayışı

Toplumların insan, hayat ve doğa hakkındaki görüşleri eğitim yoluyla şekil kazanacağı için eğitim her çağda önem verilen bir konu olmuştur. İlk çağ filozoflarından olan Platon da eğitimin öneminin farkında olan bir düşünürdür. Platon'un *Devlet ve Yasalar* adlı eserlerinde eğitim vurgusuna sıkça rastlanmaktadır. *Devlet*'te eğitimi çocukluktan

alıp yüce yöneticiyi yetiştirene kadar aşamalı olarak ve bu arada her sınıfa farklı eğitim vererek sürdürmektedir. Eğitim sistemi ölçme yerleştirme yöntemine dayalıdır. “Platon çocukların eğitiminde iyi hikayeleri, müzik ve beden eğitimini zorunlu görmüştür. Platon ideal devletin yöneticisi olacak elitlerin eğitiminde diyalektik ve felsefe eğitimine önem vermiştir. Çünkü bu eğitimin ardından birey her şeyin doğasını gerçek bir biçimde kavrar ve onun hesabını verebilecek duruma gelir.” (Mominov, 2012: 33).

Platon’ da eğitim insan doğasına bir müdahaledir. İnsanın doğuştan getirdiği bazı özellikleri kabul eder fakat bu özelliklerin eğitim aracılığıyla değiştirilebileceğini de öne sürer. İnsanın doğuştan getirdiği özellikler başka bir deyişle, doğasını oluşturan özellikler, eğitimle değiştirilebilir. Platon insanın istenilen kalıba sokulabileceğini, bunun gerçekleştirilmesi için de eğitime çocuk yaşta başlanması gerektiğini söyler. Doğanın yarattığı bir ruh varsa bile bunun ancak çocuklukta değiştirilebileceğine inanır. Platon insanların genç ve körpe çağda hangi kalıba sokulmak istenirse o kalıba sokulabileceğini söyler (2006: 377-b). Eğitim çocukların şekillenmesinde önemli bir yer alıyorsa, bunun denetimi oldukça önem kazanır. Aşamalı bir eğitim sistemi öngörür. Çocukların okul çağından önce masallarla tanıştığını göz önüne alırsak, Platon’un ‘masalların ve masalcıların da denetim altına alınmasını’ (2006: 377-c) gerekli görmesine şaşırılmamalıdır. Şunları söyler: “Masalları güzelse bırakacağız söylesinler. Kötüyse yasak edeceğiz. Anaları, dadıları kandırıp çocuklara yasak ettiğimiz masalları anlatılmayacağız. Çocukların bedenlerinden önce, güzel masallarla ruhlarını yoğurmalarını isteyeceğiz.” (Platon, 2006: 377-c).

Platon’un denetlemek istediği bir diğer konu da çocukların oyunlarıdır. “Çocuklarımızın oyunlarını daha başlangıçtan sıkı bir düzene sokmalıyız. Çünkü, çocuklar oyunlarında kuralların dışına çıkarsa, büyüüp adam oldukları vakit, kanunlara saygı göstermeleri beklenir mi?” (Platon, 2006: 425a). Platon insan ruhuna katkıda bulunacağını düşündüğü müzik eğitimi ve beden eğitimini de önemser. Müzik ve beden eğitiminin insan ruhunu iyiye götüreceği gerekçesiyle, bu eğitimlerin çocukluktan başlayarak insanlara verilmesi gerektiğini söyler. ‘Beden için idman, ruh için müziğin’ (Platon, 2006: 377a) önemine değinir. Müzik eğitimi gereği gibi yapıldı mı insanı yüceltir, özünü güzelleştirir (Platon, 2006: 401e). Müziğin insanı götüreceği yer güzellik sevgisidir (Platon, 2006: 403c). Ruh beslemenin önemini belirttikten sonra, beden eğitimi sayesinde “atletlerin yaşayışlarına uygun hayatlar sürdürülebileceğini” (Platon, 2006: 404a) söyler. Burada önemli olan, beden ve müzik derslerinin birbirini tamamladığını anlamamızdır. Platon, yalnızca müzik eğitimi alan çocukların korkak, yumuşak; yalnızca beden eğitimi dersi alan çocuklarınsa cesur-sert olacağını söyler. Devletinde istediği insan tipi de bu eğitimler sonucunda oluşmuş, kafa yapısıyla beden yapısı uyumlu ve bilgeliğe erişmiş insan tipidir.

Platon bebeklik çağından hemen sonra, çocukların üç yaşında okula başlamalarının bir zorunluluk olduğunu söyler. Ona göre babası isteyen okula devam eder, istemeyen eğitimi bırakır diye bir şey söz konusu değildir ve ‘her erkek adam’ babasından çok dev-

letin adamı olduğu için, elden geldiğince zorunlu eğitim görecektir (Platon, 2007: 804d). Eğitimin, bu amaç için inşa edilmiş binalarda verilmesinin faydalı olacağını düşünür. Kafasındaki okul tasavvurunu şu sözlerden de anlayabiliriz: “Gün doğup sabah oldu mu, çocukların öğretmenlerine gönderilmesi gerekir; ne koyun ne de başka bir sürü hayvanı çobansız yaşayamadığı gibi, çocuklar lalasız, köleler de efendisiz yaşamamalı.” (Platon, 2007: 808d). Zaten Platon’da eğitimin nihai amacı, nitelikli vatandaş ve iyi yöneticiler yetiştirmek olduğuna göre; Platon’un bireyi ve aileyi, devlete feda ettiğini söyleyebiliriz.

Platon (2006: 537a) eğitimin nasıl olması gerektiği konusunda şunları söyler: “Hür insan hiçbir şeyi köle gibi öğrenmemeli. Bedene zorla yaptırılan şeyin ona bir kötülüğü olmasa bile kafaya zorla sokulan şey akılda kalmaz”. “Öyleyse, ... çocuklara zor kullanmayacaksın. Eğitimin onlar için bir oyun olmasını sağlayacaksın. Böylece onların yaradılıştan neye elverişli olduklarını da daha iyi anlarsın.” (Platon, 2006: 537a). Başarılı olmak isteyen bir kimsenin çocukluğundan itibaren, eğlenirken ya da çalışırken bu amacına uygun şeylerle uğraşması gerektiğini şu örnekle anlatıyor: “iyi bir duvarcı olmak istiyorsa, duvarcı oyuncak evlerle oynamalıdır.” (Platon, 2007: 643-c). Platon’a göre “Eğitimin özü, oyun çağındaki çocuğun ruhunu yetişkinliğinde mükemmel bir insan olması için işinin erdemini gerektiren şeye karşı özellikle heveslendiren doğru yönlendirmedir.” (Platon, 2007: 643d). “Platon her doğa için uygun bir iş olduğuna inanıyordu. Ona göre adalet de her insanın kendi doğasına uygun işi yapması demektir.” (Ünder, 1993: 190). Bu noktada eğitime şöyle bir işlev yükler: İnsanın doğasına ve yapıp etmelerine en uygun işi bulmak.

Platon’un öngördüğü eğitim sisteminde her ne kadar ‘insan doğası’ndan sıklıkla bahsedilmiş olsa da Platon’un eğitim konusunda insanı özgür bıraktığını söyleyemeyiz. *Devlet*’indeki eğitim hem erkeklere hem kadınlara yöneliktir. Fakat eğitim şekli değişiktir. Yurttaşları doğalarındaki yetenek ve eğilimlerine göre sınıflara ayırır ve fazla yetenekli olmayanlara temel düzeyde, çok yeteneklilere ise yüksek düzeyde eğitim verir. Zihinsel eğitim kadar bedensel eğitimi de gerekli görür (Dürüşken, 2014: 209 - 210). İnsanın yanlış öğrenmelerine ve öğrenirken zaman kaybetmesine tahammülü yoktur. Deneme yanılma yoluyla öğrenmeye fırsat vermez. ‘En akıllıların’ seçildiği devletinde, eğitim programını çerçeveleyen yöneticilerin asıl işi ‘eğitim verdikleri’ insanı yönlendirmektir. “Eğitim, ruhun gücünü iyiden yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatıdır. Yoksa ruha görme gücünü vermek değil, çünkü güç, onda kendiliğinden vardır; ama kötü yöne çevriktir. Bakılmayacak yana bakmaktadır. Eğitim onu yalnız iyi yana yöneltir.” (Platon, 2006: 518d).

Platon’un eğitimden beklediği, insan doğasını her koşulda iyiye çevirmesidir ve bunu insanlara içtenlikle yaptırmasıdır. Zaten devletindeki sıkı düzen ve kurallar ancak içselleştirilebilirse değer görür ve uygulamada kalır. İnsanlara zorla bir şey yaptırılmayaca-

ğının farkındadır. Sisteminin uygulanabilmesi için yönlendirici eğitime ihtiyacı olduğunu bilir ve bu yüzden eğitimi devletin merkezine koyar. Eğitimin bütün amacı da insanın gözünü yeryüzüne, bayağı şeylere çeviren isteklere karşı aklın egemenliğini kurmaktır. Bunun için insandaki coşkun yanı isteklerin buyruğuna değil, aklın yanına çekmektir (Ünder, 1993: 197).

“Platon’a göre eğitilmiş insan, bilim ve felsefe eğitimi gören insandır. Platon’un bilimden anladığı ise tamamen insan aklına dayanan, empirik dünya ile hiç ilgilenmeyen geometri gibi apriori, dedüktif bir bilimdir. Daha kısa deyişle Platon için eğitilmiş insan, İdealarn bilgisini elde eden insandır.” (Arslan, 2010: 309). Platon uyguladığı eğitimle yurttaşları yeteneklerine göre sınıflara ayırdıktan sonra, kabiliyeti olduğunu düşündüğü kişilere felsefe eğitimi verir. Uzun ve zorlu olan bu felsefe eğitimini başarıyla tamamlayan kişi idealarn bilgisini de kavrayabilecek olan, zihni hür, hafızası sağlam, doğasında yanılığa ve değişime yer olmayan kişi olacaktır. Bu armağan niteliğindeki, doğuştan bulunan yetiler uygun bir eğitimle tamamlanınca erdem bakımından mükemmel bir yönetici olan filozof kral ortaya çıkacaktır (Dürüşken, 2014: 213).

Eğitimle ilgili bu düşünceleri savunan Platon idealist eğitim anlayışına sahiptir. İdealizmde eğitimle uzun vadede insanda yüksek değerler oluşturulmalıdır. Bunun yanında öğretmen de ahlaki ve kültürel değerleri temsil eden iyi bir model olmalıdır (Mominov, 2012: 30). İdealizmde insanın akıllı bir hayvan olması sebebiyle öğretmen, eğitimde bilgiyi aktarmalı, öğrencinin aklını çalıştırmasını ve doğruyu bulmasını sağlamalıdır (Sönmez, 2009: 47). Platon peşinde olunan şey ‘iyi yaşamsa’ bunun bilenlere, belki öğretmen belki yöneticilere, bırakılması gerektiğine inanır (Hare, 2002: 90). Başka bir deyişle ağaçları yaşken eğip bükmek Platon’un öğretmenlerinin kutsal görevidir.

Rousseau’ nun Eğitim Anlayışı

Rousseau Ortaçağ’ın her alandaki baskıcı tutumlarına karşı özgürlük ve bireysellik temalarıyla öne çıkan Aydınlanma Döneminin önemli düşünürlerinden biridir. Birçok konuda yeni fikirler ortaya atmış olan Rousseau eğitimde de daha önceden düşünülmemiş bir takım değerler ortaya koymuştur. Emile eğitim programlarının şekillenmesine ve mevcut programların değerlendirilmesine kaynak teşkil edecek ve çağdaş eğitim araştırmalarına katkıda bulunabilecek fikirler içermektedir. Eğitim olgusuna, yazıldığı döneme kadar dile getirilmemiş birçok yenilikler katmıştır. Bu açıdan 17. Yüzyılda yazılmış en nitelikli eserdir. ‘*Emile*’, insan eğitilir mi? Eğitilirse bu eğitim nasıl olmalı ve ne zaman başlamalı? sorularına yanıt verir. Eserde, Emile’in doğuştan gelen iyi benliğinin, doğallığını yitirmeden ve kendine yabancılaşmadan nasıl yetiştirilmesi gerektiğini anlatır. Rousseau eğitimi insan doğasını açığa çıkarmak ve onu geliştirmek olarak görür. İnsanların ‘birey’ olunca mutluluğa erişeceğini söyler. Bu bireyleşmenin ancak eğitimle mümkün olacağını iddia eder. İnsana müdahale eden değil, rehberlik yapan bir eğitimi savunur. Doğaya ayrı

bir üstünlük yükler. Doğa her yerdedir ve insanın ondan kaçınması imkansızdır. Rousseau'ya göre tekrar doğal duruma dönmek için eğitime ihtiyaç vardır.

Emile, pedagoji ilminin bilinmediği bir çağda yayımlanmış, çocuk eğitimi üzerine yazılmış en önemli eserlerdendir. Rousseau bu eserde öğrencisinin sadece bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimini değil ahlaki gelişiminden de söz ederek gelişimin bir bütün olduğuna dikkat çekmiştir. En çok önemseydiği konu çocuk duyarlılığı ve zihnidir. Çocuk eğitirken anne- baba davranışlarının ne kadar önemli olduğunu sık sık vurgulamıştır. *Emile* adlı eserinde öğrenmede yapaylığı eleştiren ve duygusallığı öne çıkaran bir yaklaşımla bireyin kendiliğinden gelişimini savunan bir görüş sergilemektedir.

Rousseau eğitimde yönlendirmeyi doğru bulmamaktadır. Kendi ifadeleriyle: “Bir bitkinin doğal büyüme seyri vardır. Ancak istediğiniz şekli vermek için onu zorladığımızda, bir müddet, yönelttiğiniz istikamete doğru uzar; serbest bıraktığımızda tekrar doğal istikametine döner.” (Rousseau, 2007: 12). Rousseau doğallıktan çıkmış olan insanın yeniden doğallığını elde edebilmesini eğitime bağlı görür. *Emile*' de doğallık vurgusuna sıkça rastlarız. Rousseau, insanın doğası bakımından iyi olduğunu, mutlu doğduğunu, ancak; toplum yapısının ve toplumda edindiği bilgilerin onu mutsuz ettiğini düşünür (Rousseau, 2002: 171). Ona göre “doğa hali, bizim kendi varlığımızı korumak için gösterdiğimiz özenin başkalarına en az zarar verdiği durum olduğu için barışa ve insan türüne en elverişli olan durumdur.” (Rousseau, 2002: 110). Bu sebeple çocuğu ilk önce doğanın eğitimine bırakmak gerektiğini savunur. Doğanın ilk hareketlerinin de her zaman doğru olduğunu kabul ettiği için, ona göre çocuğun erken yaşlarda doğru eğitilmesinin en kesin yolu doğadır. Rousseau verilmiş bir eğitim olgusunu şu sözlerle eleştirir:

“Zayıf doğuyoruz, kuvvete ihtiyacımız var. Her şeyden mahrum doğuyoruz, yardıma ihtiyacımız var. Yaşamak için gereksinim duyduğumuz her şeyi bize eğitim veriyor. Peki eğitimi bize kim veriyor? Her şeyden önce doğuştan gelen yeteneklerimiz var, yaşadığımız süre boyunca insanlar tarafından eğitiliyoruz ve bizi etkileyen olaylardan edindiğimiz tecrübeyle olgunlaşıyoruz. Bize eğitim veren insanların bizim için çizdiği yol ile yaratılışımıza uygun olan yol zıt yönleri işaret ettiğinde ise ruhi karışıklıklar yaşıyoruz. Yürümemizi istedikleri yolun sonu bize mutluluk getirmeyecek, ancak diğer yolda yürümemiz için de teşvik edilmiyoruz. Bütün hayatımız boyunca böyle çarpıştığımız ve dalgalandığımız için kendi kendimizle uyuşmadan, ne kendimiz için ne de başkaları için iyi işler yapmadan hayatımızı tamamlıyoruz.” (Rousseau, 2007: 12-13).

Rousseau eğitimi, ‘meslek edindirmek’ değil, ‘insan yetiştirmek’ amacıyla ele alır. Çocukların ‘olmak istedikleri’ şey konusuna gelince, onların rahat bırakılmaları gerektiğini söyler. Kendi doğasının onu ‘en uygun’ olana yönlendirebileceğini ve bunu yaparken de deneme-yanılma yöntemine başvurmanın hiçbir sakıncası olmadığını düşünür. Çünkü

Rousseau'ya göre deneyim öğrenmenin olmazsa olmazıdır. Ve bunun anahtarı da tabii ki sabırdır. Öğrenme eyleminde zaman kaybetmenin, bazen daha çok kazandıracığını düşünür. Rousseau çocuklara gerekli bazı bilgileri verirken bile acele etmeyin; bugün verilmesi gerekmiyorsa yarına bırakın (2007: 66), hatta verilecek ders çok faydalı bile olsa, çocuğun onu anlamaya hazır olmadığını ve yanlış çıkarımlarda bulunabileceğini düşünüyorsanız o dersi sonraya erteleyin der (2007: 69).

Rousseau'ya göre çocuğunuzun eylem ve edimlerini izleme konusunda biraz sabır gösterirseniz, onun karakterine uygun eğitim yöntemini de bulmuş olursunuz. Rousseau'nun eğitim sistemi zaten bireyin kendisini önceler, üzerlerinde bir otorite olacaksa bile bu onlara hissettirmeden olmalı diye vurgular ve bu konuda şunları söylemektedir:

“Çocuğa saygı duyun ve onun hakkında iyi ya da kötü yönde fikir yürütmekte acele etmeyin. Kararınızı vermeden önce karakterini, yeteneklerini kısacası bütün özelliklerini tam olarak tanımaya çalışın ve elde ettiğiniz bilgiler ışığında çocuğunuza uygun bir terbiye yöntemi uygulayın. Çocuğun doğal gelişimini sabırla beklemek yerine acele edip de gelişimi sekteye uğratmayın. Belki siz, ‘Vakit, nakittir. Zaman kaybetmek istemiyoruz, yapacağımızı hemen yapmalıyız.’ diyeceksiniz. İyi ama zaman kaybetmemek için çarçabuk yapayım derken işleri, daha berbat ettiğinizi ve kötü yapmaktansa hiç yapmamanın daha iyi olduğunu görmüyor musunuz? Şurasını iyi bilin ki, kötü eğitilmiş bir çocuk, hiç terbiye görmemiş bir çocuğa göre iyilikten daha uzak bulunur.” (Rousseau, 2007: 86).

Bu sayede doğru yönlendirme yaparak; sonunda, çocuğunuzun ‘ olmak istediği’ şey yolunda en doğru adımların atılmasını sağlamış olursunuz. Bunu anlamanın yolunu da şöyle ifade ediyor Rousseau: “Çocuğunuzun kişiliğini, yeteneklerini ve isteklerini bilmiyorsanız ona eğitim vermeniz mümkün değildir. Çocuğunuzu tanımanız da ancak onun kendisini serbestçe ifade etmesine imkan vermenizle mümkündür.” (2007: 158). Buradan Rousseau'nun insan doğasına müdahaleyi doğru bulmadığını anlamış oluyoruz. Bu noktada önemli olan bir diğer husus da anne, baba ve öğretmenlerin kendilerini yetiştirmiş, anlayışlı ve özverili olmaları gerektiğidir. Rousseau anne- babaların yani çocuk yetiştiricilerin, çocuklarına bir şeyler öğretme sürecinde sabırsız davrandıklarını (2007: 31) söyler. Ve bunun gereksiz çabalara yol açacağını vurgular. Etrafımızda çocuğunun bir an önce konuşmasını isteyen, üstlerine giderek kelime öğretmeye çalışan ebeveynler görürüz. “Bebek ilk önce annesinden sonra da okuldaki öğretmeninden bir takım papağan ezberleri işitir. Bana öyle geliyor ki çocuklar bu eğitimle ‘hiçbir şey anlamamak üzere’ yetiştiriliyorlar. Aslında, çocuklarda lisanın oluşumu ve ilk konuşmalarıyla ilgili bir yığın şey söylenebilir; ancak buna lüzum yok. Ne yapılırsa yapılsın, onlar daima aynı tarzda konuşmayı öğreneceklerdir.” (Rousseau, 2007: 30).

Yukarıda da belirtildiği üzere Rousseau insan doğasına müdahaleyi doğru bulmuyor,

insanın seçimlerinde iradesinin doğruyu bulacağına inanıyor. Fakat öğretme konusunda çocuğu özgür bırakma taraftarı değildir. Çocuğa bir şey öğretirken ne fazla üstelemeli, ne de onu tamamen başıboş bırakmalıyız. Onu kendini özgür hissedebileceği derecede, ona hissettirmeden, uzaktan takip etmeliyiz. Ve “Eğer çocuklarınız hiçbir şey yapamıyorsa, bu onlara hiçbir şey yaptırmamanızdan kaynaklanır.” (Rousseau, 2007: 127). Bu dengeyi tutturmak eğitim açısından oldukça önemlidir. Bakıcıları şu konuda eleştirir: “Bizde, çocukların yalnız başlarına çok daha iyi öğrenebilecekleri şeyleri onlara ukala bir tavırla öğretme sevdası vardır, böylelikle onlara asıl öğretmemiz gereken şeyleri unutuyoruz. Sanki annesinin ya da bakıcısının ihmali yüzünden yürümesini bilmeyen büyük bir adam görülmüş gibi çocuğa yürümesini öğretmeye kalkıyoruz.” (Rousseau, 2007: 37). Rousseau bu davranışları çok gereksiz buluyor. Çünkü doğası gereği çocuk, er veya geç, kas sistemi gerekli olgunluğa erişince zaten yürüyecektir. Çocuk yetiştirilenlerin görevleri konusunda şunları söyler: “Siz, öğrenmek zorunda olduklarını çocuğa nadiren teklif edeceksiniz. Kendisine gerekli olan bilgileri arzu edecek, arayacak ve bulacak olan esas itibarıyla çocuktur. Yalnız siz onları çocuğun anlayabileceği şekle sokmak, öğrenme arzusunu kurnazca uyandırmak ve bu arzuyu tatmin edecek vasıtaları hazırlamakla görevlisiniz.” (Rousseau, 2007: 151).

Rousseau insanın doğasının iyi olduğunu düşünür. Doğuştan bu doğaya yönlendirici müdahaleye gerek yoktur. Birey özgür bırakılmalıdır, doğasına aykırı yönlendirmek insan doğasına ihanettir. Çocuklara gerçek anlamda özgürlük verip az hükmetmek, baskıcı ve aşırı korumacı olmaktan vazgeçip kendi kendilerine iş başarmalarına imkan vermek ve başkalarına boyun eğen bir kişiliğe sahip olmalarını engellemek gerektiğini söyler. (Rousseau, 2007: 27). Rousseau ‘doğadan kopuş’ u bozulma olarak nitelendirir.

Rousseau bu görüşlerinden dolayı natüralist eğitim anlayışına sahip olan düşünürlerin başında gelir (Kabadayı, 2012: 89). Natüralizmde insan doğal bir varlıktır, öğretmenin ise onun doğal gelişimini sağlayıp rehberlik etmesi gereken kişidir. Bu ortamda ceza ve ödül de vardır (Sönmez, 2009: 47). “Natüralizme göre eğitim, kişinin doğal olgunlaşmasını arttırma ve onun bu özelliğini sağlama işidir” (Sönmez, 2009: 36). Özgürlük, yalnızlık ve özneliği savunan Rousseau eğitim anlayışını da çocuğu uygarlıkla gelen yozlaşmalardan korumak ve onun hep sağlıklı olan doğal dürtülerini beslemek gerekliliği üzerine kurmuştur (Cevizci, 2013: 534). Eğitim teorisinin kilit noktası da çocuğun doğasının çalışmasıdır.

Platon ve Rousseau’nun Eğitim Anlayışlarının Karşılaştırması

Rousseau’ da nihai amaç, Platon’ da olduğu gibi, bireyin toplumla bütünleşmesini sağlamaktır. Fakat bu amaca farklı yollardan gitmeye çalışırlar. Rousseau, insanın doğasına göre eğitim verirken; Platon, belli bir eğitimle istenilen doğanın oluşturulabileceğini savunmaktadır. Platon toplumsal düzen için gerekli önlemleri tartışırken, gereksinim du-

yulacak insan gücünü doğanın sağlayacağına inanmaz. Bu insan gücünün yetiştirilmesini doğaya ve şansa bırakmaz. İyice planlanmış ve sürekli kontrol edilecek bir eğitim sistemi gerekli görür. Çünkü ona göre, yurttaşların kafası iyi bir eğitimle aydınlanmışsa, önemli meseleleri çözebilir (Platon, 2006: 423e). Bu noktalar dikkate alındığında, bugünkü eğitim sisteminin var olan düzene uygun insanlar yetiştirmeyi amaçladığını ve eğitim sisteminde Platon'un etkilerinin sürdüğünü söyleyebiliriz.

Bireyci bir eğitim modeli sunan Rousseau'ya göre çocuk kendi doğası ve ihtiyaçlarını gerçekleştirmek için serbest bırakılmalıdır. Eğitim aşamasına gelince çocuğun gelişimi, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmelidir. Eğitim çocuğu belli bir konuda değil, tüm yönleriyle geliştirmelidir. Çocuk öncelikle bir meslek için değil "insan" olarak yetiştirilmelidir. Çocuğu yalnız akıl yoluyla geliştirmek yeterli değil, onu deney ve yaşantılar yoluyla aydınlatmak, hayatın içine sokmak gerekir. Çocuk kendisi için gerekli olan bilgileri arayıp bulmalı. Rousseau bu noktada bizim görevimizin, onun öğrenme arzusunun kurnazca uyandırılması olduğunu söyler (Rousseau, 2007:151).

Platon'un koruyan, denetleyen ve sürekli kontrol eden yaklaşımına karşı Rousseau'nun şu sözlerini hatırlamakta fayda vardır: "Çocuklarınızın her adımını takip ederek, etraflarında adeta bir koruyucu melek gibi dolaşarak onlara ne yaptığımızı biliyor musunuz? Onu felaketlere karşı tahammülsüz yapıyor, ilk diken yarasında öldüğünü zannetmesine, ilk kan damlası karşısında bayılacak derecede korkak ve tecrübesiz olmasına sebep oluyorsunuz." (Rousseau, 2007: 37). Buradan deneyimin Rousseau'da ne kadar önemli olduğunu bir kez daha anlıyoruz. Yani çocuğunuzun başına kötü bir şey gelecek olsa bile, onu engellemeyin ve yaşamasına izin verin. Çünkü bir kötü olay, onu yaşayan çocuğu, daha kötüsüne dayanıklı hale getirir. Rousseau terbiye etmek adına baskı altında tutulan ve sıkılan çocukların, daha serbest yetişen çocuklara nazaran daha hasta, daha narin ve yorgun olduklarını söyler (Rousseau, 2007: 24). Tecrübe etmenin, yaşamının önemine değer verir. Uygulamalı derslerin çocuklar için çok faydalı olacağını da düşünür. Rousseau'ya göre eğitim doğuştan itibaren başlar ve 'deney' de eğitimin en önemli yapıtaşdır.

Platon'a göre çocuklara masal anlatmanın bir sakıncası yoktur, güzel masallarla çocukların ruhlarının yoğrulması gerektiğinden söz eder. Fakat tabii ki masalların da kontrol altında tutulması gerektiğini söyler. Yani anne babaların devlet için iyi olacak masallar anlatmalarını söyler. Rousseau ise, yalnızca ahlaki dersleri tecrübe ederek almanın tehlikeli olduğu durumlarda tarih ve hikayelere başvurulabileceğini, söyler. Bu durumlar dışında, kapalı nokteler içerdiği gerekçesiyle, masal anlatılmasına karşıdır. Masalların ancak büyüklere ders verebileceğini, çocuklara üstü kapalı şeyler anlatılırsa gerçeğin kavranamayacağını söyler (Rousseau, 2007: 192). Oysa günümüz eğitim sistemini düşündüğümüzde masalların çocuk eğitiminde çok önemli rolü olduğunu söyleyebiliriz. Platon'un masalları önemsemesi dikkate değer bir olgudur.

Rousseau, “Akli başında bir adam, bulunduğu yerden memnun olmasını bilir; fakat çocuğun kendi konumunu bilmesi yani bir çocuk gibi hareket etmesi anne babasının tutumuna bağlıdır. Çocuk ne hayvan, ne de yetişmiş bir adam değil, çocuk olmalıdır; zaafını hissetmeli, fakat ondan kaygılı olmamalıdır. Çocuk, kendisini yetiştirenlere muhtaç ve tabi olmalı; ama esir olmamalıdır. İstemeli; ama emretmemelidir. Çocuğun yetişkinlere muhtaç ve tabi olmasının sebebi kendisi için faydalı ve zararlı olan şeyleri ancak onların takdir edebilmesinden kaynaklanır.” (Rousseau, 2007: 47). Ben emilime yaşamasını öğrettim, diyor (Rousseau, 2007: 192). Rousseau, doğa sayesinde, kendi kendine yeten, başkalarına ihtiyaç duymadan yaşayabilen bir çocuk yetiştiriyor. Çocuk yetiştirmenin kolay bir şey olmadığını ve çok hassas olunması gerektiğini düşünürsek, Rousseau’nun *Emile*’deki ilkeleri ebeveynlere yol gösterici olabilir. Fakat sürekli vurgulanan çocuğu kırdı, kendi doğal eğilimlerine bırakarak özgür yetiştirmek beraberinde bazı sorunlar getirir. Böyle bir çocuk sosyallikten uzak olduğu gibi ondan erdem sahibi biri olmasını beklemek de ütöpik olur. Günümüzde belli kurallara dayanarak oluşturulan ve iş bölümü esasına dayanan toplumlara ayak uydurması da zordur.

Platon’a göre insanı siyasal ve toplumsal yaşamı içinde incelemek gerekir. Bireysel yaşamı bizi doğru sonuçlara götürmez. İnsanın doğası devletin doğası içinde özünü bulur ve net bir şekilde anlaşılır (Günay, 2006: 24). Ve yine Platon toplumun insanın doğası nedeniyle var olduğuna, çünkü iyi insan olmanın toplumsuz mümkün olmadığına inanır (Günay, 2006: 24). Zaten eğitimin hedefi, bireylerin kişisel kabiliyetlerini geliştirmek ve onları yaşadıkları hayattan memnun ve mutlu kılmaktan çok ideal devletin yöneticileri için ihtiyaç duyulan seçkinleri sağlamaktır.(Arslan, 2010: 313)

Sonuç

Platon’un eğitim sistemi insan doğasını açığa çıkaran bir amaç edinmiş gibi görünse de asıl amacın var olan bir doğayı keşfetmek değil de insanlara istenilen tutum, duygu ve davranış kazandırmaktır. Fakat şu noktayı gözden kaçırmamak gerekir. Platon bazı insanların belli yeteneklerle doğduğunu söyler. Doğuştan yönetmeye kabiliyeti olanları çocukken uyguladığı eğitimle diğerlerinden ayıklayıp bu yeteneği geliştirecek doğrultuda eğitim verir. Yönetici kabiliyetine sahip olmayanları da toplumun huzurunu bozmayacak ve itaat edecek kişiliklerde yetiştirmeye çalışır. Huzur bozma konusundaki kötü niyetleri baskılamayı amaç edinir. Başka bir deyişle, Platon’da birey kendisi için neyin iyi, neyin kötü olduğunu bilemez ve bireyin istekleri çok önemli değildir. Birey kendi karar veremez, onun yerine düşünecek ve onu istediği gibi yönlendirecek birileri zaten vardır. Bu kişiler eğiticilerdir. Ve Platon’un iddiasına göre bu eğiticiler, birey adına her türlü konuda en doğru kararı verirler.

Platon’ da iyi olan, ruhtaki akıllı yanın yönetici, coşkun yanın ise aklın buyruğunda olması ve bu iki yanın iştah ve eğilimlerle dolu olan yana kumanda etmesidir. Toplumsal

düzenin, toplumsal huzur ve siyasal düzen doğuracağına inanan Platon bunun da insanların diğer bireylerle bir arada mutlu bir şekilde yaşamının yollarını bulmasıyla mümkün olduğunu belirtir. Toplumda birliği sağlayacak ve bu birliğe süreklilik kazandıracak kişi ise sağlam bir yönetim şekli uygulayabilecek, eşsiz bir yönetici başka bir ifadeyle filozof kral olacaktır. Platon bütün eğitim sistemini toplumsal huzuru sağlayacak olan filozof kralı ve yönetimde ona yardımcı olacak kişileri yetiştirmek üzere yapılandırmıştır. Ve Platon'da eğitimin amacı toplum düzenini ve huzurunu sağlamaktır.

Rousseau'da ise eğitimin özü çocuğun doğasını koruyup geliştirmektir. Belli yeteneklerle doğan çocuğu yetenekleri doğrultusunda eğitmek, farklı yönlendirmemek öncelikli amaçtır. Rousseau çocuklar için en iyi eğitici olarak doğayı görür. Kişinin doğal olgunlaşmasını arttırma ve onun doğal özelliklerini göstermeyi kendine amaç edinmiştir. Natüralist bir eğitim anlayışına sahiptir diyebiliriz. Çocukların doğada bizzat gözlem yaparak, korkusuz ve bilinçli yetiştirilmesi gerektiğini savunur. *Emile*'de çocuklara her şeyi öğretmek değil, gerekli olanı öğretmek ve yanlış öğrenmelere karşı onları korumanın önemi üzerinde durur. Çocuk doğayı anlayabildiği ve aklını kullanabildiği ölçüde bireyleşebilir. Bu bireyleşme de ancak eğitimle sağlanabilir. Başka bir deyişle eğitimin amacı yerinde müdahalelerle bireyin eğilim ve istekleri doğrultusunda bir hayat kurmasını sağlamaktır. Birey mutluyrsa toplum da mutludur. Bireyin mutluluğu da potansiyelini kendi yaşamına yansıtabilmesine bağlıdır. Rousseau her bireyin kendisi için iyi olan yaşamı kendisinin kurabileceğine inanır. Rousseau'da eğitimin amacı bireyin mutluluğudur.

Rousseau'nun eleştirdiği durum toplumsal ilişkiler kurulurken insanların doğal yaşamı terk etmeleridir. Rousseau toplum şartlarının, toplumsal kuralların insan doğası üzerinde kazanmış olduğu zaferi olumsuz bir bakışla karşılar. Fakat toplumdan yalıtık olan 'doğal insanı'na her şeyin nötr olduğu bir ortam gereklidir. Bu ise günümüzde pek mümkün görünmemektedir. Çünkü insanlar arasındaki karşılıklı bağlar, birbirlerine duydukları gereksinimler, iş bölümü ve sınıfsal farklılıklar, hatta 'mülkiyet' kavramı bu yalıtılmışlığa olanak sağlamamaktadır. Doğa ile büyüme, doğanın eğitime rehberlik etmesi istenilir bir durum olabilir fakat çocuğu toplumdan uzak tutmak çok da doğru bir yöntem olmayabilir. Çünkü yaparak yaşayarak öğrenme ne kadar önemliyse görerek, taklit yoluyla öğrenme de aynı öneme sahiptir. Toplumda yaşamak çocuğun sosyal niteliklerini de geliştirmesine katkı sağlayacaktır.

Özetle, Platon'un öngördüğü eğitim sistemi insanı toplumsallaştırmaya çalışırken Rousseau'nun öngördüğü eğitim sistemi insanı daha çok bireyselleştirir. Platon'un en yüksek ve nihai amacı toplumda huzur ve düzen sağlamaktır. Bütün felsefesi ve dolayısıyla eğitim görüşü de bu amaç çerçevesinde şekillenmektedir. Devletinde verdiği eğitimle, yönetme konusunda yetenekli gördüğü bireyleri daha iyi eğitimle üstlere taşır ve oluşturduğu elit sınıftan yöneticileri seçer. Başlangıçta yeteneği önemser gibi görünür fakat

asıl önemli olan devletin huzurudur. Bu konuda başarıya ulaşmak için her yol Platon'da araçtır. Eğitim de devletin mutluluğu için iyi planlanan bir araçtır. Asıl hedef toplumun huzurunu sağlamaktır. Rousseau da ise yetenek eğitimin başında da sonunda da önemlidir. Rousseau insan doğasını oluşturan doğuştan getirilen yetenekler her ne yönde ise yine o doğrultuda geliştirmek gerekir. Bu gerçekleştirilirse birey mutlu olacaktır. Toplumdaki bireyler kendi içlerinde mutlu olurlarsa toplumun huzuru da sağlanmış olur.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2010). *Felsefeye Giriş*. Ankara : Adres Yayınları.
- Bakır, K. (2007). *Jean- Jacques Rousseau'nun Natüralist Eğitim Anlayışı. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı (15). 103-122
- Cecizci, A. (2013). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dürüşken, Ç. (2014). *Antikçağ Felsefesi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Günay, M. (2006). *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu*. İzmir: İlyas Yayınevi.
- Hare R.M. (2002). *Platon, çev. Işık Şimşek – Bediz Yılmaz*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kabadayı, T. (2012). Natüralizm. Gökalp N./ Çelik, Ş. (Ed.) *Eğitim Felsefesi*. (s. 87-105). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Mominov, K. (2012). İdealizm. Gökalp N./ Çelik, Ş. (Ed.) *Eğitim Felsefesi*. (s. 29-48). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Platon. (2006). *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2007). *Yasalar*. çev. Candan Şentuna – Saffet Babür. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Rousseau, J. J. (2002). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev. R. Nuri. İleri, İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2007) *Emile*, çev. Ülkü Akagündüz. İstanbul :Selis Kitaplar.
- Sönmez. V. (2009). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ünder, Hasan (1993) “Platon'un Devletinde Eğitim Ve İnsan Doğası” s:185-201, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/498/5943.pdf, Cilt:26 Sayı:1 - Ankara Üniversitesi Dergiler Veritabanı (05.01.2014)